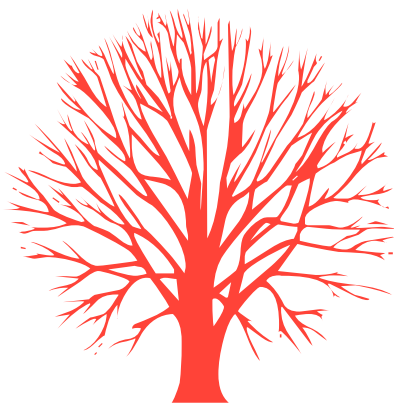

Una vida dedicada a la lingüística

Ramon Cerdà

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Sumari

<i>Pròleg, per José Enrique Gargallo i Paolo Roseano</i>	9
Introducció	13
Biografia.	17
De Constantí a Tarragona	17
De la filologia romànica cap a la lingüística	17
Aspectes i perspectives positives	20
Aspectes no positius i negatius.	21
A la Universitat d'Illinois	22
La tornada	24
Activitats elementals	25
Matèries impartides, sobre estructuralisme i més enllà	29
Selecció de publicacions i traduccions.	33
Publicacions	33
Traduccions	40
Activitats col·laterals	43
Miniderivació humorística	45
Perles lingüístiques	45
Bromes a classe	48
Espifiada personal.	49
Un experiment menys peculiar del que pot semblar.	51
Resum d'un article selecte	55
Nueva aplicación de los paradigmas de Kuhn a la lingüística: breve ensayo para una tipología de lingüistas	56
Mestres, col·legues, amics...	85

Ramon Cerdà no és un professor corrent. Les nombroses formades d'alumnes que han passat per les seves aules en poden donar fe. L'afany de saber (*tastaolletes*: així l'hem sentit definir-se a si mateix en més d'una ocasió) i un esperit lliure i crític ja apuntaven sens dubte de ben menut al Constantí natal. Atzars derivats del tracte amb professors de la seva infantesa i primera joventut el van dur a cursar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona (UB), on als anys seixanta ell mateix va esdevenir professor.

Des de la formació inicial en filologia romànica va orientar-se cap a la lingüística, ciència entesa en el sentit més interdisciplinari, que ha professat durant dècades a la mateixa *alma mater*, amb l'excepció d'un parell de cursos a la Universitat d'Illinois (1975-1976 i 1978-1979). La relació d'assignatures impartides a la UB inclosa en l'apartat «Matèries impartides, sobre estructuralisme i més enllà» d'aquest llibre dona una idea de la seva generosa obertura a disciplines diverses com a docent. La selecció de publicacions i traduccions revela igualment el seu tarannà polifacètic i la seva curiositat de *tastaolletes* intel·lectual. Un caràcter que justifica també les diverses «activitats col·laterals» (com ell mateix les anomena en un dels apartats del llibre) que ha dut a terme al llarg de la seva vida acadèmica.

L'humor és un altre dels trets del seu caràcter que ha transcendit a la docència (cf. l'apartat «Bromes a classe») i l'ha emprès a col·leccionar «perles lingüístiques» dels alumnes mateixos (cf. l'apartat titulat així). L'autoexigència professional li ha fet

deixar constància escrita d'una «espifiada personal» (cf. l'apartat amb aquest títol) que demostra, a més de la voluntat d'innovar pedagògicament, la seva honradesa en el judici de la pròpia feina com a docent. A més, no li ha mancat audàcia com a professor: us en podeu fer una idea tot llegint l'experiment que relata a l'apartat «Un experiment menys peculiar del que pot semblar».

L'article que ell mateix ha triat per il·lustrar la seva professió de lingüista, adaptat a partir d'un treball que va presentar l'any 2002 en un congrés de lingüística general a Cadis —i per això escrit en castellà—, aborda la trajectòria de la lingüística a la llum de la teoria dels paradigmes de Kuhn, formulada als anys seixanta. Com és característic en la producció escrita de Ramon Cerdà, l'article és de molt bon llegir, lliga molts caps sobre l'evolució i les revolucions de la lingüística, estableix ponts amb disciplines diverses i ens ofereix la mirada lúcida de l'autor.

Cerdà ha definit aquest recull miscel·lani, volgudament heterodox, amb el traç d'unes línies a l'entorn de la lingüística teòrica des dels anys seixanta fins ahir: des de la dècada en què va esdevenir lingüista, però no fins a un avui que semblaria la referència atendible, sinó fins ahir, entenem que perquè sempre mira d'estar al dia, i cada dia —també l'avui més actual— pot presentar noves tendències, noves circumstàncies, que cal anar entomant.

Avui dia, després de més de cinquanta anys de vida dedicada a la lingüística, un Ramon Cerdà sempre àvid de continuar aprenent recorda, amb la memòria del cor, mestres, col·legues, alumnes, amics, al darrer dels apartats d'aquest recull i, tot i que no ho expressa aquí, els que l'hem tractat al llarg dels darrers anys li hem sentit a dir sovint que ara aprèn més que mai dels seus deixebles. Al testimoni humà i professional

del lingüista Ramon Cerdà, que constitueix aquest volum, se suma el testimoni de gratitud dels que ens hem nodrit amb el seu mestratge. *Gratias plenas*, professor.

JOSÉ ENRIQUE GARGALLO
i PAOLO ROSEANO

Introducció

Aprofitant l'ofrena que se'm fa, miraré d'aprofundir en una diversitat d'aspectes íntims apareguts a l'entorn de la lingüística teòrica i algunes de les seves derivacions. I tenint en compte que tinc publicada una biografia acadèmica al llibre *La lingüística en España. 24 autobiografias*, arranjat pels col·legues Xavier Laborda, Lourdes Romera i Ana María Fernández Planas (Barcelona, 2014, UOC), evitaré tota mena de repeticions, al marge, com a màxim, d'inevitables coincidències puntuals de dades i dates.

En un símil geològic, trobo que en conjunt ha estat una experiència global viscuda com un territori de muntanyes amb rius, barrancs, torrents i llacs, que la pluja i la sequera més o menys quotidianes connecten, n'obren de nous, n'estronquen poc o molt de vells, i que amb el temps deriva cap a situacions més o menys imprevisibles però relativament estables. En el meu cas prendré la lingüística teòrica com a centre principal de referència, de fet el riu més cabalós, i sobretot faré l'impossible per no provocar avorriment al lector.

Començo per afirmar que em sento satisfet, per no dir feliç. De fet, en el que he viscut he hagut de triar per força molt poques opcions de les moltíssimes que m'han assetjat la imaginació o m'han sortit a cada pas mentre el temps ha anat, com sempre, escolant-se sense pausa i, també com sempre, fent creure que tot, o quasi tot, es repeteix. Com és lògic, el conjunt d'aquestes opcions era gairebé imprevisible en els moments de produir-se tot i que obeïen a la combinació de característiques personals —que he anat deduint més o menys

amb el temps— i circumstàncies anecdòtiques poc o molt esporàdiques i aleatòries.

Doncs bé, tot i que la trajectòria principal, més fixa i duradora, ha deixat inevitablement de costat moltíssimes opcions, també m'ha permès esbargir-me en variants pròximes i no tan pròximes, de manera que el conjunt, repeteixo, m'ha semblat raonablement plaent. Això sí, tot plegat dintre d'un ampli marc de trets biològics, alguns positius o favorables, d'altres negatius i d'altres dependents del medi en què s'han trobat. Entre els negatius poso, per exemple, la tendència a la versatilitat, i entre els dependents, el d'haver nascut en un àmbit rural l'any 1941. Dels favorables, potser viure raonablement bé encara quan escric això; i, en particular, la meua àvia materna, la primera que em va inspirar i disparar.

En conjunt, després d'haver conviscut en molts ambients i haver observat comportaments força variats, em defineixo com a versàtil, és a dir, com un tastaolletes o iniciador de moltes coses, algunes sense acabar, i com un somiatruites o visionari que s'entusiasma fàcilment en atraccions peculiars, elucubracions i cabòries matemàtiques, geomètriques, metafísiques i similars.

Em cal precisar també que prenc com a model de comunicació la màxima efectivitat i respecte d'una classe entre alumnes i professor. Per això, com que tinc les meves pròpies conviccions, des de fa temps refuso de manera subliminar tota mena de propaganda en forma de mítings, discursos, sermons, consignes, màximes, arengues, declamacions, panegírics, proclames, cerimònies, eslògans i similars. Amb un toc d'ironia fins i tot entenc que «Ramon» és una antítesi anagràfica de «norma». Afegeixo que la meua paraula predilecta és «no», la que els nadons aprenen molt més aviat que no pas

«sí», atès que aquesta no els cal quan tot els va bé. I el meu signe de puntuació predilecte és... els punts suspensius.

I encara acabo sentint-me com un àcrata en veure a la televisió un sobirà saludant tot cofoi mentre surt per la porta d'un palau custodiada per un parell de soldats petrificats. Abans els qualificaria a tots tres amb proves d'enginy, equitat, seny i sentit de l'humor.

Per tot això, retornant al riu cabalós i prioritari de la lingüística teòrica, espero fer veure, tant abans de capbuscar-m'hi com quan ja ho anava fent, també en quina quantitat d'afluents i derives m'he ficat. I és que, com a fill de pagesos nascut en un ambient rural, arribar fins a la situació actual no era, ni podia ser, mitjançant cap trajectòria única i rectilínia, com la dels col·legues fills de pares amb un mateix ofici o dedicació. Per això puc assegurar que he arribat a veure i imaginar un considerable seguit de línies professionals i vitals que, amb molta convicció, m'hauria agradat experimentar o conèixer almenys amb un cert detall, com ara la música, en lloc de tanta doctrina. De fet, però, és tot un seguit que requeriria dedicació i temps molt i molt per sobre, segurament, d'una sola vida.

De manera que no puc dibuixar un mapa amb el conjunt sencer de corrents superficials, almenys per dues raons: perquè s'espargien, s'aturaven o s'assecaven, o bé perquè n'hi havia també de subterranis més o menys connectats que de sobte fluïen a l'exterior com fonts, tolls o afluents. O no.

Adoptaré, en conseqüència, una ultraselecció temàtica concentrada en allò, positiu i negatiu, que em va portar cap a la lingüística teòrica i en les raons que expliquen com i per què se'm va fer constantment atractiva.

De Constantí a Tarragona

L'ambient del meu poble, popularment dit «Gustantí», era rural, amb una escola on s'aprenia aritmètica, calligrafia, evangelis..., es jugava a futbol i, com a càstig, es rebien carxots amb moltes variants.

Érem ben pocs els de la comarca de Tarragona que estudiàvem batxillerat a l'institut de la ciutat. I per a mi les dues experiències acadèmiques —en realitat, vitals— més decisives allí van ser: en primer lloc, la pitjor de totes, la frustració de l'atractiu que sentia per les matemàtiques gràcies a l'absurda imperícia d'un catedràtic; i, en segon lloc, l'adscripció a la filologia per un comentari favorable sobre una redacció que vaig rebre d'una catedràtica de Llengua i Literatura. Fos com fos, allò tan anecdòtic, esporàdic i arbitrari em va dur a estudiar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, l'única d'aleshores a Catalunya.

De la filologia romànica cap a la lingüística

Sobre l'estudi de Filosofia i Lletres, continuaré amb un aspecte anecdòtic que va adquirir una incidència considerable per a mi, com veurem més endavant (cf. l'apartat «Miniderivació humorística»). Es va produir al Col·legi Major Sant Jordi, aleshores al carrer del Mestre Nicolau, on vivíem més o menys un centenar d'estudiants de tota l'àrea universitària barceloni-

na: aprenents d'advocats, metges, economistes, enginyers, arquitectes, físics, químics..., tots de ciències, i també filòlegs, gairebé els únics de lletres. El que es va convertir en un molest problema per a mi era l'opinió, entre subliminar i explícita, que les lletres són senzilles i adequades a incapaços d'aprendre *mates* (matemàtiques) i disciplines complexes...

Al marge d'això, l'experiència a la Facultat de Filosofia i Lletres va ser lògicament decisiva enmig d'un seguit d'opcions suscidades per una sèrie de professors excepcionals que estan a la ment de tothom que hagi viscut el que hi han arribat a fer. Allí és on se'm va obrir un ventall de corrents principals.

Em limitaré a resumir només un parell de detalls. En primer lloc, que preferia la llengua a la literatura. I en segon lloc, que en una assignatura de filologia es recomanava estudiar el llibre d'Emilio Alarcos Llorach *Fonética y fonología españolas* (1950). Havia acabat de llegir-lo sense haver entès gairebé res, per no dir res, quan vaig anar de vacances nadalenques a Constantí. Em vaig estar diverses tardes en un terrat solitari de casa repetint i repetint la lectura fins que, de sobte, no només em va semblar haver-lo entès, sinó que aquell contingut em va penetrar com si fos una revelació conceptual, un numen intangible que havia estat expectant d'una manera instintiva...

Aquesta certesa es va produir dintre d'una sèrie de casualitats que van acabar sent professionalment decisives. Una d'elles era que pràcticament cap altre col·lega del curs sentia interès per la fonètica. La segona és que vaig manifestar aquest interès amb una tesina sobre les fricatives prepalatals, aproximants, del català, que a la zona de Constantí es pronuncien d'una manera una mica peculiar. La tercera és que el doctor Badia, el meu principal mestre aleshores, guardava des de feia poc uns materials excepcionals de pronúncia personal

en català obtinguts al laboratori de Georges Straka, a Estrasburg. De fet, era una rèplica molt més completa i actualitzada del conegudíssim manual sobre el castellà de Tomás Navarro Tomás. Hi havia encara una quarta casualitat: el doctor Badia feia tantes activitats acadèmiques que no podia realitzar aquella tasca i esperava que algú més o menys adequat la pogués assumir. Una cinquena casualitat era que Antonio Quilis, cap de l'únic laboratori de fonètica filològica d'Espanya, al Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) de Madrid, em va iniciar en unes anàlisis espectrogràfiques sobre les aproximants de la tesina i, amb la màxima cordialitat, em va proposar la possibilitat de tornar-hi a fer el que volgués. No hi ha dubte que amb tantes casualitats havia d'acabar un parell d'anys a Madrid com a becari del CSIC per analitzar articulatòriament (amb palatografia i cineradiografia) i acústicament (amb espectrografia) els materials sincronitzats del doctor Badia per a la tesi de doctorat.

L'experiència, però, va obrir l'any 1966 una dimensió encara molt més vasta i decisiva —de fet, la més determinant des del punt de vista professional i, és clar, d'encert personal— amb els cursos monogràfics de lingüística teòrica per a doctorands que es feien a Madrid mateix, a l'Instituto de Cultura Hispánica, amb un elenc de professors que comprenia, entre altres, Dámaso Alonso, Manuel Alvar, Emilio Alarcos Llorach, Alonso Zamora Vicente, Rafael Lapesa, el doctor Badia i Eugenio Coşeriu. I, enmig del meu entusiasme general, Eugenio Coşeriu em va encisar cap a una versió molt personal i profunda de l'estructuralisme de Ferdinand de Saussure. Noam Chomsky estava encara a l'expectativa.

El conjunt de tot plegat, però de manera molt especial aquesta experiència, és el que em va projectar amb la màxima energia cap al riu més cabalós: la lingüística teòrica.

Aspectes i perspectives positives

Tot just acabar la carrera, no parava de guanyar premis:

- El 1964, el de Final de Carrera de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Barcelona.
- També el 1964, el Premio Rivadeneyra de la Real Academia Española, elegit com a alternatiu al premi extraordinari, a través del concurs celebrat a la Facultat de Filosofia i Lletres de la UB.
- El 1967, la VI Beca «Manuel de Montoliu» a través del concurs a l'Excma. Diputació Provincial de Tarragona amb la tesina —que, per cert, no es va arribar a publicar per raons econòmiques, van dir.
- El 1970, el Premi Nicolau d'Olwer, convocat per l'Institut d'Estudis Catalans per delegació de la Fundació Palma Guillén de Nicolau, amb la tesi doctoral.

De llavors ençà no n'he rebut cap més, ni un, segurament per raons diverses, de les quals en dedueixo algunes que no fan al cas.

La tesi, concentrada en el vocalisme com a primer capítol del projecte global, requeria la continuació prevista i el doctor Badia va proposar la instal·lació d'un laboratori de fonètica a la Facultat on ja poguéis concloure'n tots els aspectes. Per aquesta raó se'm va nomenar professor adjunt, allò que genèricament es deia PNN (professor no numerari), per donar temps al projecte i seguir la trajectòria docent a la Universitat.

Aspectes no positius i negatius

Aquesta suma de perspectives, en aparença tan favorable, va xocar amb una sèrie de problemes. Un d'ells, purament acadèmic i amb repercussions, es va produir quan vaig reprogramar el curs habitual d'Introducció a la Lingüística incorporant-hi l'estructuralisme. Allò va provocar crítiques sobretot de col·legues defensors de l'historicisme habitual —segurament també per la flaire de madrilenyisme que m'atribuïen— fins al punt de fer amb un d'ells una classe de confrontació teòrica de tots dos models. I anys després, en una sessió de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC) a Amsterdam, vaig rebre una xiuladissa per haver proposat Noam Chomsky com a model teòric.

Curiosament, altres problemes els va provocar en part el canvi radical d'ambient polític, amb l'antifranquisme que va experimentar la societat i, de manera molt especial, la Universitat. Un d'ells, curt i anecdòtic, inspirat, fins i tot infós, per la contínua exaltació que es feia de la lleialtat als principis de l'ordre i la llibertat, va ser el de renunciar a vigilar presencialment els exàmens escrits. A la segona experiència ho vaig haver de deixar córrer.

Un altre, greu i transcendent, es va produir en un congrés de lingüística romànica que es va celebrar a Bucarest l'any 1967. Em vaig enamorar de la Monica, estudiant romanesa d'espanyol i filla d'un comandant de l'exèrcit de l'aire. Que ella arribés aquí dos anys després i ens caséssim civilment sense que ho sabessin els seus pares, va ser producte de tota mena de maniobres elusives enfront del franquisme d'aquí i molt especialment del comunisme de Nicolae Ceaușescu d'allà. De les moltíssimes coses que es van arribar a fer, destaco l'efecte

decisiu de l'informe que l'insigne professor Iorgu Iordan va presentar a les autoritats del país sobre la meua ideologia política, que va qualificar de democràtica... a l'estil suec.

Pel que fa a certes conseqüències mentals i ambientals, destacaria també que en la tensió antifranquista hi predominava una atmosfera ideològica i disciplinària explícitament comunista, considerada progressisme per antonomàsia, que jo trobava del tot inadmissible arran de l'experiència romanesa, que coneixia massa bé.

A la Universitat d'Illinois

Un altre entrebanc va ser el trasllat a la Universitat d'Illinois, Campus de Chicago. Hi havia estat el curs 1975-1976, com a *visiting professor*, i hi vaig tornar, amb la intenció de quedar-m'hi amb la família, el curs 1978-1979 amb un contracte de *full professor* i amb l'aspiració d'introduir-me en aquell ambient universitari ple d'atractives derivacions en horitzons sense límits.

Encara que pugui semblar increïble, aquell mateix curs vam prendre la decisió ferma de retornar a Barcelona. En primer lloc, per un hivern amb *windchills* que arribaven fins als -40° centígrads, nevades de més de dos metres que obligaven a no sortir de casa durant dies i a netejar amb pala les voreres, la necessitat d'aprendre a patinar sobre gel amb cotxe i la imatge diürna del paisatge només entre les deu del matí i les quatre de la tarda. En total, una vivència esgarrifosa per a un *Mediterranean rabbit*, com em definia. I, des del punt de vista professional, els cursos sobre espanyol eren repetitius, elementals i plens de redaccions que requerien llargues i gairebé estèrils esmenes.

Les experiències globals —sobretot per esdeveniments inèdits i d'amistats— van ser, malgrat tot, molt i molt positives, en especial per a les meves filles grans, la Dacia i la Silvana.

Un dels aspectes gratificants era l'organització acadèmica, plena de trets que han anat passant, encara que no del tot, a les universitats europees. Entre d'altres, n'hi havia dos per a mi inèdits: els tutors i les hemeroteques. Tots els professors eren tutors d'un conjunt convingut de sis o set estudiants amb qui es reunien en grup o individualment per tractar tota mena de qüestions, en especial sobre l'activitat acadèmica, però també sobre qualsevol altre aspecte, fins i tot algun de molt personal, com la imatge d'un clàssic director espiritual dels nostres o d'un psiquiatra d'allí mateix... Per altra banda, l'hemeroteca, al marge de la biblioteca, tenia, entre altres materials, filmacions i gravacions fetes amb tota mena de tecnicismes per especialistes de gran categoria i prestigi sobre una munió de temes. Allò em va fer pensar que l'activitat universitària quedaria reduïda al seguiment de cursos emesos per personalitats selectes, que els alumnes podrien seguir des d'on i quan volguessin, i que, si es produïa qualsevol dubte, només caldria posar-se en contacte amb el tutor per resoldre el que fos. És a dir, en comptes de professors presencials, hi havia tutors, sempre amb nivells totalment adequats. Aquesta estratègia, que s'ha fet encara molt i molt més propícia amb la informàtica, es va generalitzar amb les universitats d'educació a distància.

A més, allí tothom es llicenciava fàcilment. El nivell adient s'adquiria amb els màsters, i el superior, amb els doctorats. Tots ells eren molt onerosos, però també accessibles amb beques igualment peculiars, perquè els estudiants les havien de restituir quan exercien una professió.